

BÝTI ARCHIVÁŘEM

pokračování cyklu přednášek na FF JU

Na jaře akademického roku 2007/2008 uspořádal Ústav archivnictví a pomocných věd historických FF JU první přednášky dlouhodobě koncipovaného přednáškového cyklu s názvem „Býti archivářem“. Cílem je představit především studentům jednak významné české archiváře, jednak i další významné osobnosti, zvláště ty, které jsou nějakým způsobem spjaty s oborem archivnictví, seznámit s jejich životními i pracovními osudy i s jejich názory na povolání archiváře (viz *Jihočeská univerzita* 2/2008, s. 43–44). Jak bylo zamýšleno, pokračoval cyklus i v akademickém roce 2008/2009, v němž se podařilo uspořádat další zajímavá setkání, byť nakonec vzhledem k vytíženosti protagonistů došlo „jen“ na tři, která by bylo možno označit jako „profesorský blok“. Právě osobnosti hostů jsou ovšem samy o sobě natolik významné, že počet setkání byl dostatečně zhodnocen. Stejně jako v loňském roce se přednášky konaly v přednáškovém sále Státního okresního archivu v Českých Budějovicích a na jejich pořádání se vedle Ústavu archivnictví a PVH podílela již několik let zdárně fungující místní studentská sekce České archivní společnosti.

Prof. PhDr. Ivan Hlaváček, CSc.

foto J. Cukr

Hlavní postavou prvního přednáškového odpoledne se stala dnes již bez nadsázky „legenda českého archivnictví“ – prof. PhDr. Ivan Hlaváček, CSc. Ač sám připomenul, že v archivu paradoxně nikdy nepracoval (pochopitelně jen jako archivář – protože badatelný archivů jsou panu profesorovi známy s dostatek), jeho jméno je s českým archivnictvím spjato více než neoddělitelně: prof. Hlaváček (nar. 1931) již od ukončení svých studií na pražské Filosofické fakultě UK v roce 1955, kde byl žákem neméně legendárního prof. Václava Vojtíška, působí na své „alma mater“ pedagogicky (a samozřejmě i vědecky) vlastně dodnes (i když nyní už jako emeritní profesor), a právem ho lze proto označit za učitele mnoha generací českých archivářek a archivářů, kteří od té doby touto

školou (až do devadesátých let minulého století vedle brněnské fakulty v českých zemích jedinou) prošli. Po několika letech působení ve funkci asistenta a odborného asistenta se I. Hlaváček v roce 1966 habilitoval, na udělení profesury si však nakonec musel počkat až do roku 1990, kdy se stal současně na dalších deset let vedoucím Katedry pomocných věd historických a archivního studia. Na Filosofické fakultě UK poté působil i jako proděkan pro vědu a předseda redakční rady časopisu *Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et Historica*, velice bohatá je ovšem i jeho činnost mimofakultní: byl či stále je členem rady redakčních rad (*Sborník archivních prací*, *Český časopis historický*), vědeckých rad, orgánů Akademie věd ČR (Akademického sněmu, Hodnotitelského grémia, Komise pro etiku vědecké práce), komisi (Komise Českého historického ústavu v Římě, Komise pro středověké dějiny, Komise pro vydávání středověkých pramenů, Komise pro dějiny měst), zastával funkci člena Vědecké archivní rady Ministerstva vnitra, předsedy výboru Centra pro mediévistická studia a dodnes je předsedou Komise pro soupis rukopisů při Masarykově ústavu – Archivu Akademie věd ČR, byl také členem výboru Sdružení českých historiků. Zmínit je třeba i to, že i on, podobně jako předchozí přednášející v cyklu „Býti archivářem“, je čestným členem České archivní společnosti a nositelem medaile „Za zásluhy o české archivnictví“, Akademie věd ČR mu navíc udělila medaili Františka Palackého za zásluhy ve společenských vědách a medaili „De scientia et humanitate optime meritis“. Kromě toho je prof. Hlaváček velice známou osobností i v zahraničí, kde byl činný v řadě různých mezinárodních odborných komisí (např. byl členem a od roku viceprezidentem 1990 mezinárodní komise pro diplomatiku, dále členem pracovního kruhu pro středověké dějiny v Kostnici, členem rakouské komise pro nové zpracování *Regest Imperii*), je zahraničním členem *Monumenta Germaniae Historica*, Rakouské akademie věd a *Collegia Carolina*, a především, jako stále ještě jeden z nemnoha českých historiků, působil řadu let jako hostující profesor na universitě v německé Kostnici. Známý je však i z různých vědeckých konferencí (kromě Německa, Rakouska a Polska také v USA, Anglii, Francii, Španělsku, Itálii, Belgii a Holandsku), jak lze mnohdy snadno a velice brzy zjistit i v rozhovorech se zahraničními kolegy. Pověstné je jeho „knihomilství a knihomilství“, díky čemuž jeho rozsáhlá odborná knihovna snad nemá konkurenci. Mezi studenty si získal pověst přísného a obávaného pedagoga (která dokonce předcházela i jeho příjezd do Českých Budějovic), oni i jeho kolegové se však obvykle mohou dříve či později přesvědčit o tom, že je především vynikajícím odborníkem a starostlivým a laskavým člověkem, kterému nejde o nic méně, než vychovat skutečně

odborníky, a který dovede poskytnout radu a pomoc. Prof. Hlaváček je významným medievistou, v jehož vědecké činnosti patří významné místo pomocným vědám historickým: je spoluautorem mnohokrát vydávané a především studentům určené příručky *Vademecum pomocných věd historických* (s Jaroslavem Kašparem a Rostislavem Novým), nejbližší mu však je diplomatika, kodikologie a epigrafika. Jeho odborný zájem patří dlouhá léta Václavu IV., již v roce 1970 vydal v německém Stuttgartu práci *Das Urkunden- und Kanzleiwesen des böhmischen und römischen Königs Wenzel (IV.), 1376 – 1419. Ein Beitrag zur spätmittelalterlichen Diplomatie*, v roce 1991 monografii s názvem *K organizaci státního správního systému Václava IV.* Dvě studie o jeho itineráři a radě, naposledy se osobě tohoto panovníka věnoval v populární publikaci *Čeští králové* (ed. Marie Ryantová – Petr Vorel, Praha 2008). Vedle početné řady odborných studií je autorem skript *Úvod do latinské kodikologie* (2. vyd. Praha 1994), která patří rovněž k základní výbavě studentů, a v nedávné době publikoval souhrnnou publikaci *Knihy a knihovny v českém středověku* (Praha 2005). Významná je také jeho ediční činnost - připravil edici *Ze zpráv a kronik doby husitské* (Praha 1981), spolu se Zdeňkou Hledíkovou pak vydal jednak edici vizitačního protokolu pražského arcibiskupa Pavla z Janovic z let 1379 – 1382 (*Protocolum visitationis archidiaconatus Pragensis annis 1379 – 1382 per Paulum de Janowicz archidiaconum Pragensem, factae*, Praha 1973), jednak další edici s názvem *Nichtbohemikale mittelalterliche Originalurkunden in den böhmischen Ländern* (Köln – Wien 1977). Výčet odborných studií prof. Hlaváčka dosahuje již několika set, ještě mnohem rozsáhlejší pak je jeho recenzní činnost, která zahrnuje stovky recenzí a zpráv v řadě domácích i zahraničních časopisů (především v Rakousku, SRN a Polsku); zvláště v domácích periodikách prof. Hlaváček neúnavně dlouhá léta uveřejňuje zevrubné informace o zahraniční produkci, kterou bedlivě sleduje a je jejím vyhlášeným znalcem.

Prof. Hlaváček se vydal do Českých Budějovic dne 26. listopadu 2008 a během své přednášky, kterou poctil svou návštěvou i prof. Bůžek a někteří jihočeští archiváři, postupně mluvil o svých počátcích na fakultě v pozici pomocné vědecké síly či začínajícího asistenta, vzpomněl na svou návštěvu v českobudějovickém archivu, kterou absolvoval s D. Třeštíkem v padesátých letech, zavzpomínal na předchozí představitele katedry (původně oddělení) prof. Václava Vojtíška a prof. Zdeňka Fialu, díky nimž mohlo být studium archivnictví uchráněno od různých neblahých dobových skutečností, ale i na další významné osobnosti (např. F. Roubíka, J. Šebánka), a dostál svému zájmu o dějiny oboru, když připojil

zmínky i o dalších, dřívějších historících či archivářích, které již sám nezažil (např. o F. Palackém). Potvrdil i pověst znalce a milovníka knih, zavzpomínal na péči o seminární knihovnu, již se věnoval přes padesát let, i na mnohdy obtížné získávání zahraničních titulů v dřívějších letech. Cenné bylo i vyprávění o zahraničních kontaktech a obtížích s nimi spojených v minulé době nebo vylíčení zkušeností z členství v mezinárodní komisi pro diplomatiku a z působení v Kostnici. Své vyprávění završil vzpomínkami na své dnes již legendární odborné exkurze. V následné diskusi pak zodpověděl různé zajímavé dotazy a i když debaty pokračovaly i při již tradičním následném společném posezení, bylo by možno poslouchat ještě dlouho.

Autorka článku uvádí přednášku prof. PhDr. Zdeňky Hledíkové, CSc.
foto J. Cukr

Dalším vzácným hostem v Českých Budějovicích byla dlouholetá kolegyně prof. Hlaváčka z Katedry pomocných věd historických a archivního studia FF UK v Praze, prof. PhDr. Zdeňka Hledíková, CSc. (nar. 1938). Ta po absolvování studia archivnictví na rozdíl od prof. Hlaváčka v archivech být krátkou dobu pracovala – nejprve ve Státním (dnes oblastním) archivu v Plzni, poté v Archivu Ústředního ředitelství československého filmu v Praze, jednoho z předchůdců dnešního Národního filmového archivu. Od roku 1965, kdy nastoupila vědeckou aspiranturu, jsou ovšem její osudy rovněž neoddtělitelně spjaty s uvedenou katedrou, takže i jí právem přísluší označení „učitelka mnoha generací českých archivářek a archivářů“. Na katedře však nejprve působila celých dvacet let jako odborná asistentka, habilitovat se mohla až po změně politické situace v roce 1991, o šest let později se stala profesorkou. Na její situaci na fakultě nepochybně mělo podíl i její odborné zaměření, jemuž zůstala věrná – a které by na jiném pracovišti zřejmě bylo jen obtížně myslitelné: prof. Hledíková je přední specialistkou na středověké církevní dějiny, jimž věnovala již svou první monografii *Úřad generálních vikářů pražského arcibiskupa v době předhusitské* (Praha 1971) a zabývala se jimi i v početné řadě dalších odborných studií, mezi její témata patří i vztahy s papežskou kurií. Po roce 1990 pak mohla vydat i knihu o Biskupu Janu IV. z Dražic

(1301 – 1343) (Praha 1991) a naposledy o Arnoštu z Pardubic (Arnošt z Pardubic. Arcibiskup, zakladatel, rádce, Praha 2008), v roce 2002 publikovala knihu Pražské synody a koncily předhusitské doby (spolu s J. V. Polcem), redigovala sborníky *Traditio et cultus* (vydaný k šedesátým narozeninám kardinála M. Vlka, Praha 1993) a Pražské arcibiskupství 1344 - 1994. Sborník o jeho působení a významu v české zemi (s J. V. Polcem). Její spolupráce s prof. Hlaváčkem na vydávání významných edic středověkých pramenů již byla zmíněna výše, sama vydala jeden ze svazků edice *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia* (pro léta 1305-1342, Praha 2003). Studentům je prof. Hledíková známa především jako spoluautorka rozsáhlého přehledného díla *Dějiny správy v českých zemích*. Od počátku státu po současnost (spolu s Janem Janákem a Janem Dobešem, Praha 2007) a základní pomůcky pro výuku čtení starých písem, *Paleografické čítanky* (s Jaroslavem Kašparem a Ivanou Ebelovou, Praha 2006). Ani prof. Hledíková se neomezovala jen na působení na fakultě, ale byla i členkou redakčních rad *Archivního časopisu*, *Pražského sborníku historického a Historických listů*, členkou komise pro vydávání historických pramenů a komise pro církevní dějiny, členkou vědecké rady *Historického ústavu AV ČR*, od roku 1998 je členkou *Mezinárodní komise pro paleografii*. Její jméno je však především neoddelitelně spjato s Českým historickým ústavem v Římě (*Instituto Storico Ceco di Roma*), znovuoobnověným po mnoha desetiletích na začátku devadesátých let, jehož ředitelkou byla prof. Hledíková od roku 1994 až do konce roku 2008, současně působila i jako redaktorka jeho italsky vydávaného bulletinu (*Bolletino dell'Istituto Storico Ceco di Roma*). Rovněž je prof. Hledíková čestnou členkou České archivní společnosti (byla dokonce členkou jejího ustavujícího výboru) a nositelkou medaile „Za zásluhy o české archivnictví“. Přednáška prof. Hledíkové se konala zcela neplánovaně přesně rok poté, co zazněla první přednáška celého cyklu (kterou proslovil dr. Martinovský), a navíc ve výroční den vzniku Ústavu archivnictví a PVH. Prof. Hledíková ve svém vystoupení, které navštívilo i několik jihočeských archivářek, potvrdila i slova svého předchůdce, když mluvila o atmosféře na katedře archivnictví před rokem 1989 a zásluhách jejich vedoucích na této skutečnosti, díky čemuž si pracoviště udrželo navíc i soudržnost a za samozřejmou považovalo rozvíjení vědecké práce. Paní profesorka dále svým typickým skromným a laskavým způsobem vyprávěla o své cestě k archivnictví od středoškolského zájmu přes přijímací zkoušky a studium do praxe, zavzpomínala na své působení ve „filmovém archivu“ a připojila některé cenné rady. Především ale seznámila studenty se svými badatelskými zkušenostmi z archivů nejen českých (včetně jihočeských) a moravských, z nich zvláště z Archivu Pražského hradu, ale pře-

devším z archivu, který zná z českých badatelů dnes snad nejlépe – z archivu vatikánského. Nezapřela přitom vynikající odborníci v oblasti dějiny správy, jejichž význam pro studium historie obecně zdůraznila, připomněla i výhody historika s archivním vzděláním při studiu v archivu, nechala nahlédnout do detailů fungování vatikánského archivu i vatikánské knihovny a práce s papežskými registry a vyznala se i z obdivu k „věčnému městu“. Díky svému dlouholetému působení v čele Českého historického ústavu v Římě je prof. Hledíková tou nejpovolanější osobností, která mohla studenty seznámit s dějinami této instituce, ale i mezinárodního výzkumu vatikánských archiválií obecně, pohovořit o budování obnoveného ústavu (včetně jeho knihovny), jeho konkrétních úkolech a současné situaci, zvláště ve srovnání s obdobnými ústavy jiných států. Na závěr svého vystoupení se vyjádřila i k tomu, co znamená „být archivářem“: označila to za krásný, ale současně velmi náročný úděl, protože zvláště v dnešní doba vyžaduje daleko více předvídatosti o tom, co v budoucnu zůstane v platnosti. Nezbyvalo než popřát, aby se paní profesorce nyní splnilo i její přání, a mohla se plně věnovat studiu ve Vatikánu a zúročit tak své dlouholeté zkušenosti.

Prof. PhDr. František Šmahel, DrSc. foto J. Cukr

Jen tři týdny po prof. Hledíkové zavítala do Českých Budějovic další významná osobnost – prof. PhDr. František Šmahel, DrSc. Prof. Šmahel (nar. 1934) je v současné době právem považován za jednoho z nejvýznamnějších českých historiků a zároveň patří mezi nejuznávanější a nejznámější představitele české vědy vůbec. Málokdo přitom možná ví, že i on vystudoval současně s historií obor archivnictví – třebaže podobně jako prof. Hlaváček profesi archiváře nikdy nevykonával, má však k tomuto povolání mnoho co říci. Jeho osudy však byly spletitější – ještě předtím, než mohl začít studovat, pracoval jako horník v dole Jan Šverma v Ostravě, po studiích byl několik let ředitelem Městského muzea v Litvínově, až v roce 1964 nastoupil jako vědecký pracovník do Historického ústavu ČSAV v Praze. V době normalizace jej ale musel v roce 1974 opustit a několik let pak působil jako řidič tramvaje v Dopravním podniku hlavního města Prahy. Až v roce

1980 se opět začal věnovat práci historika, když jej zaměstnalo Muzeum husitského revolučního hnutí v Táboře, kde mohl rozvíjet svou činnost až do roku 1989. V roce 1990 se vrátil do Historického ústavu a do roku 1998 byl jeho ředitelem, poté stál do roku 2004 v čele jím založeného Centra mediévistických studií. Byl činný i pedagogicky – nejprve v zahraničí, když ještě v osmdesátých letech přednášel na College de France v Paříži a dále na univerzitách v Lipsku, Bochumi, Bonnu a Marburgu, po roce 1990 také v Kostnici, Berlíně, Bamberku, Fribourgu, Eichstättu, Mnichově, Londýně a Erlangen. V roce 1991 se habilitoval a v roce 1994 stal profesorem na Filosofické fakultě University Karlovy v Praze, kde byl v letech 1993 – 1998 vedoucím Semináře českých středověkých dějin. Další činnost prof. Šmahela lze jen obtížně postihnout bez rizika, že bude některá z jeho funkcí opomenuta, a proto budou připomenuty jen ty nejvýznamnější. Prof. Šmahel byl či dosud je členem mnoha redakčních rad různých periodik (Dějiny a současnost, Mediavalia Bohemica, Husitský Tábor, Český časopis historický - od 1990), členem různých domácích či zahraničních odborných komisí a grémií (např. členem mezinárodní komise pro dějiny universit, akademické rady Central European University v Budapešti, Koordinační rady vlády ČR pro vědu a technologie, České komise pro vědecké hodnosti, Akreditační komise, Komise Českého historického ústavu v Římě), členem různých vědeckých rad, Národního komitétu českých historiků, Učené společnosti ČR (a v letech 1998 - 2004 jejím místopředsedou a předsedou), Collegia Carolina v Mnichově, Monumenta Germaniae Historica apod. Je čestným členem Sdružení historiků ČR a navíc zahraničním členem Americké historické asociace (American Historical Association), korespondenčním členem Britské akademie (British Academy) a Královské historické společnosti (Royal Historical Society). Za svou činnost obdržel prof. Šmahel řadu ocenění doma i v zahraničí – např. stříbrnou medaili University Karlovy, medaili Františka Palackého za zásluhy ve společenských vědách, medaile ministryně školství, mládeže a tělovýchovy I. a II. stupně, cenu Praemium Bohemiae, Max Planck Research Award, Forschungspreis der Stiftung Historisches Kollegium München nebo Hans-Sigrid-Preis University v Bernu. V roce 2002 mu bylo uděleno státní vyznamenání Za zásluhy I. stupně, mezi své čestné doktory jej od roku 2008 počítá i Jihočeská universita. Neméně obsáhlý by byl výčet publikační činnosti prof. Šmahela, z nejdůležitějších knižních publikací je možno zmínit alespoň dřívější práce Humanismus v době poděbradské (Praha 1963), Jeroným Pražský. Život revolučního intelektuála (Praha 1966), Jan Žižka z Trocnova (Praha 1969), Idea národa v husitských Čechách (vydané původně českobudějovickým

nakladatelstvím Růže v roce 1972, ve druhém doplněném vydání v Praze 2000), podíl na Dějinách Tábora I-1, I-2 (České Budějovice 1989, 1990) a především impozantní čtyřsvazkové dílo Husitská revoluce (Praha 1993, 2. vyd. 1995 – 1996), vydané i v německém překladu (Hannover 2002). Z posledních prací lze uvést alespoň Husitské Čechy. Struktury, procesy, ideje (Praha 2001), Mezi středověkem a renesancí (Praha 2002) nebo výpravnou knihu Cesta Karla IV. do Francie 1377-1378 (Praha 2006). (O tom, že publikační činnost prof. Šmahela zdaleka nekončí, svědčí např. zcela čerstvě vydaný titul Nalézání, setkávání a míjení v životě jednoho mediévisty, Praha 2009, kde jsou mj. uveřejněny i texty týkající se obou výše zmíněných osobností.) Rovněž přednáška prof. Šmahela byla velice bohatě navštívena, zavítal na ni i prof. Bůžek a děkan FF JU dr. Král. Během svého vystoupení prof. Šmahel vzpomněl na svou první návštěvu českobudějovického archivu ještě v době studií, kdy se staly předmětem jeho zájmu lapkovské rejstříky (které pak takřka vzápětí donesl z depozitáře dr. Kolda) a nastartovaly jeho zájem o husitství, zazněla i vzpomínka na bádání v Třeboni a na jihočeské archiváře (A. Kalného, R. Tecla) a zmínka o dalších osobnostech (F. M. Bartoš, D. Třeštík, E. Vlček, M. Ivanov, J. Macek). Pan profesor částečně vzpomněl i na působení v Historickém ústavu a v pozici řidiče tramvaje, především ale v souvislosti s vlastní prací a konkrétními tématy. Potvrdil přitom svou pracovitost a invenci, s velkým nadhledem a současně upřímností a otevřeností nechal nahlédnout i do „historikovy dílny“ a zejména do historikova uvažování a prozradil studentům mnohé o práci historika obecně, k níž podle něho „člověk potřebuje oči, ruce i hlavu“. Jeho vyprávění se stalo současně „chválou pomocných věd historických“, jak zní ostatně název jedné z jeho četných studií. Nakonec došlo i na noblesní odpověď na otázku po hodnocení postojů v době komunistického režimu.

Stejně jako předchozí, i všechna uvedená vystoupení se vyznačovala velice příjemnou atmosférou. Nedílnou součástí přednášek také již od začátku představují neformální posezení po jejich skončení, spojená nejen s drobným občerstvením, ale i spontánní autogramiádou a především s vážnými i neváznými diskusemi a debatami, která se pro všechny zúčastněné stanou jistě nezapomenutelnými. I nejmladší adepti historické vědy a archivnictví se tak mají možnost seznámit s již legendárními osobnostmi a přednášky „Býti archivářem“ se stávají místem zprostředkování vzpomínek, zážitků a zkušeností i jakýmsi pomyslným „můstkem“ spojujícím minulost a budoucnost českého archivnictví a historiografie.

doc. PhDr. Marie Ryantová, CSc.,
Filozofická fakulta JU